

Dyrevelferd

- i husdyrholdet





– introduksjon i dyrevelferd og etikk

Foto: Grethe Ringdal, Animalia

Innhold:

Hvorfor dokumentasjon av kompetanse?	3
Hva er egentlig dyrevelferd?	4
Måling av dyrevelferd - velferdsindikatorer	7
Velferdsovervåkning	8
Dyras atferd	10
Dyrevelferd som økonomisk fortrinn	13
Etikk	14
Samfunnets syn på dyrevelferd i norsk husdyrhold	16
Offentlige krav	18
Kontaktinformasjon	19

Hvorfor dokumentasjon av kompetanse?

Dyrevelferd i form av omsorg har alltid vært viktig i norsk husdyrhold. Vi har vært opptatt av og har hatt mulighet til å sørge for god dyrehelse og godt stell av dyra. Etter hvert som ny fagkunnskap er kommet til, har imidlertid forståelsen av hva god dyrevelferd er endret seg: velferdsbegrepet innebærer mer enn stell og helse.

De siste åra har fokuset på dyrevelferd vært økende, både her i landet og i andre land. Man har fått mer kunnskap om dyras naturlige atferd og behov, og som forvaltere for dyra er det vår plikt å bruke denne kunnskapen til deres beste. I de ulike husdyrnæringenes handlingsplaner for dyrevelferd er kompetanseoppbygging ett av flere viktige mål. Vi ser samtidig en voksende interesse for dyras velferd også blant forbrukerne. Dette delvis på tross av, eller kanskje nettopp på grunn av, den stadig større avstanden mellom store grupper av befolkningen og husdyrbruket. Dyrevelferd er i sterkere grad kommet på den politiske dagsorden og i medias søkelys. I 2003 kom en egen stortingsmelding om dyrehold og dyrevelferd. Der foreslås det blant annet å innarbeide krav om dokumentert kompetanse hos eiere av næringsbasert dyrehold i dyrevernloven. Kursopplegget Dyrevelferd i husdyrholdet vil bidra til at den enkelte dyreeier får slik dokumentasjon.

Det er viktig for husdyrnæringa at forbrukerne har tillit til at dyra tas godt vare på. Dyrevelferd og dyrehelse er blant våre viktigste kvalitetskriterier, noe som også blir viktig å dokumentere overfor forbrukerne.

På forskjellige vis utsettes landbruket for økende press utenfra, og i denne situasjonen er det viktig at alle organisasjonene, på tvers av dyreslag, står samlet for å sikre husdyrnæringas framtid. Målet med dette kurset, som har blitt til i et nært samarbeid mellom husdyrorganisasjonene og forskningsmiljøene, er å hjelpe norske husdyrprodusenter

med å systematisere og dokumentere den kunnskapen de allerede har innen dyrevelferd. Ved å delta på kurset er du med på å sikre fortsatt tillit til norsk husdyrproduksjon blant forbrukerne. Vi vet at mange produsenter har god kunnskap fra før, men håper og tror at alle likevel kan lære noe nytt og finne forbedringsområder i sine besetninger.

Lykke til med kurset!

For svin:

Kristin Ianssen (sign.)
Styreleder Norsvin

For storfe:

Wenche Knygh Stuvland (sign.)
Styreleder i Helsetjenesten for storfe

For geit:

Ingolf Folven (sign.)
Leder for Helsetjenesten for geit

For sau:

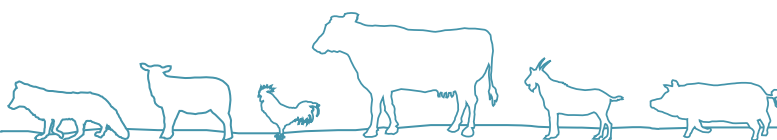
Erling Offerdal (sign.)
Leder i samarbeidsrådet for Helsetjenesten for sau

For pelsdyr:

Odd Harald Nordsveen (sign.)
Styreleder Norges Pelsdyrslag

For fjørfe:

Thorbjørn Refsum (sign.)
Spesialveterinær ved Fagsenteret for fjørfe



Hva er egentlig dyrevelferd?

Det finnes ulike definisjoner på og forståelse av hva begrepet dyrevelferd innebærer, avhengig av hvilket etisk og moralsk syn en legger til grunn. Betraktninger om etikk, moral og hvorvidt dyr har etiske rettigheter vil vi komme tilbake til etter kapitlene om dyrevelferd og generell atferd. Dyrevelferd tar utgangspunkt i det enkelte dyret og dets situasjon. Dette til forskjell fra dyrevern og dyreomsorg, der det fokuseres på mennesket i samspillet med dyr. Dyrevelferd har dermed mye av det samme innholdet som det hverdagslige ordet trivsel. Trivselen avhenger av et samspill mellom en rekke faktorer så som helse, det fysiske miljøet, stell og omsorg, samt egenskaper ved dyret selv som art, rase, alder, kjønn og tidligere erfaringer. Likeså handler god velferd om forebygging av uhell og ulykker, så som brannsikring, varsling ved brann eller feil i teknisk utstyr, gode transportrutiner med mer. Nedenfor er det angitt noen eksempler som direkte eller indirekte har betydning for dyrets velferd:

- Miljø
 - Fysiske miljøfaktorer - innredninger og driftssystemer
 - Drikkevann- og fôrkvalitet, samt fôring
 - Innemiljø – temperatur, luft-, lys-, og strøkkvalitet
 - Dyretetthet
 - Sosiale miljøfaktorer - forhold mellom dyr og mellom dyr og mennesker
 - Stellrutiner og tilsyn
- Helse
- Håndtering av sjuke og skadde dyr
 - behandling og avlving
- Innsett, innfangning/plukking, lasting, transport og slakt
- Forebygging av ulykker
 - Brannforebygging - brannvarsling og vedlikehold av elektrisk anlegg
 - Varslings- og nødsystemer ved ulike former for teknisk svikt

Trivsel er langt på vei dekkende for begrepet dyrevelferd. I praksis trenger en likevel å vite mer konkret hva dette innebærer. En ofte brukt forklaring på hva god dyrevelferd innebærer finner vi i Brambellkommissjonens (1965) "fem friheter":

- **Frihet fra sult, tørste og feilernæring** - ved at dyra har sikker tilgang på friskt vann og fôr som opprettholder god helse og trivsel
- **Frihet fra vantrivsel** - ved at dyra har egnede omgivelser som inkluderer ly og komfortabelt liggeunderlag
- **Frihet fra smerte, sykdom og skade** - ved at dette forebygges aktivt og at hurtig diagnose og behandling sikres
- **Frihet fra frykt og stress** - ved at dyra er sikret trygge leveforhold der de unngår mental lidelse
- **Frihet til å utøve normal atferd** - ved at dyra får nok plass, egnede lokaliteter og samvær med dyr av samme art

Til ettertanke:

I hvilken grad er "husdyras fem friheter" oppfylt i din husdyrproduksjon?



Foto: Støldal Fotografisk

De fem frihetene sier en del om hva god dyrevelferd innebærer, men gir likevel ingen entydig definisjon. En nærmere forståelse av hva dyrevelferd dreier seg om må basere seg på etiske vurderinger, forskning og praktisk erfaring. De etiske vurderingene handler om den enkeltes og fellesskapets syn på hva som er god nok dyrevelferd. Hva mener vi med begrepet livskvalitet for dyr, og hva menes i vårt samfunn med "godt nok"? Kunnskap fra forskning handler om hvordan dyr faktisk påvirkes av sine omgivelser eller opplever sin situasjon. En prøver å beskrive det enkelte dyrets tilstand med tanke på hvordan det mestrer miljøet det lever i, herunder samspill med dyr av samme art. Ut i fra denne forståelsen brukes følgende definisjon på dyrevelferd:

"Dyrevelferd er individets egen opplevelse av sin mentale og fysiske tilstand som følge av dets forsøk på å mestre sitt miljø"

Begrepet mestring står sentralt i denne forståelsen av dyrevelferd. Mestring defineres som de strategiene et individ bruker for å opprettholde mental, fysisk og kroppslig kontroll. Evnen til mestring er genetisk forankret. En situasjon som kan oppleves skremmende eller truende gir dermed ikke nødvendigvis samme respons hos ulike dyr. Der noen dyr reagerer med aktiv flukt eller aggresjon, forholder andre seg passive. Dyrets evne til å mestre utfordringer er også avhengig av i hvilken grad miljøet det lever i gir anledning til å forutsi problemer og finne løsninger på dem. Miljøet trenger ikke å være en nøyaktig kopi av dyrets foretrukne tilholdssted i vill tilstand, men det må tilrettelegges slik at dyret har mulighet for å få dekket sine kroppslige og atferdsmessige behov. Sannsynligvis klarer man ikke å skape et miljø hvor negative opplevelser er fraværende, men man kan redusere virkningen av dem ved å tilby dyret løsninger i form av blant annet et godt sosialt og fysisk miljø.

Mestring diskuteres ofte i sammenheng med frustrasjon og negative opplevelser. Uforutsigbarhet og brudd på forventninger skaper frustrasjon. Hvis dyret ikke er i stand til å mestre miljøbetingelsene over tid, overbelastes mestringssystemet, og dyret opplever stress. Dyr vil kunne mistrives på ulike måter og i ulik grad. Unormal atferd kan være et tegn på at dyret ikke mestrer situasjonen.

Velferd hos enkelt dyr – individuelle behov

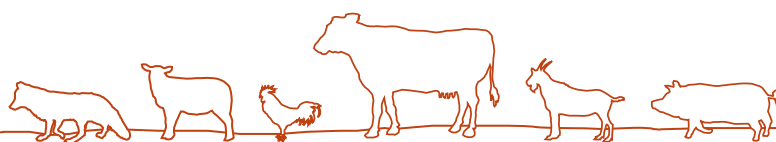
Det er selvfølgelig viktig å se til at dyreflokken som helhet har det så bra som mulig, men like viktig er det å ha fokus på det enkelte dyret. I et og samme miljø kan ett dyr oppleve en svært høy grad av velferd mens et annet dyr kan mistrives. En bør altså se på dyra enkeltvis med utgangspunkt i deres individuelle forskjeller og behov. God dyrevelferd er rett og slett å sette individet i fokus. Det produksjonssystemet vi tilbyr dyra bør ta høyde for de svakeste individene - de sterkeste tilpasser seg uansett. For å kunne heve det enkelte dyrets velferd er det nødvendig med kunnskap og interesse for å sette seg inn i dets situasjon. God dyrevelferd vil si at det er samsvar mellom dyrets behov og det dyret opplever i sitt daglige miljø. En dyreeier må vite hvordan miljøet skal tilrettelegges for å sikre best mulig velferd. Han eller hun må også ha god kunnskap om dyras atferd for å være i stand til å vurdere om det enkelte dyret opplever en god velferd. Hvis dyret viser tegn på dårlig velferd, må det reageres og settes inn riktige tiltak.

Til ettertanke:

Er det enkelte dyr i din besetning som ikke tilpasser seg og derfor mistrives? Hva kan du gjøre for å bedre disse dyras velferd?



Foto: Solveig Goplen



Dyrevelferd i moderne husdyrhold

Alle driftssystemer innebærer i større eller mindre grad begrensninger med tanke på dyras muligheter for å utøve atferd som er typisk for arten. Ofte ligger begrensningene i liten plass og stimulfattige miljøer. Landbruket og myndighetene står i en del tilfeller overfor en avveining mellom økonomisk forsvarlig drift, smittebeskyttelse og helse på den ene siden, og hensynet til atferdsutfoldelse på den andre siden.

Husdyrholdet er i stadig forandring når det gjelder driftssystemer. Et eksempel er overgangen til løsdrift i svine-, storfe- og fjørfeproduksjonen. Det er også generelt økende krav til miljøberikelser og økt fokus på utedrift. Løsdriftssystemer vil kunne resultere i bedre velferd med tanke på muligheten for bevegelse, sosial omgang og ved at dyret samtidig har en større frihet til å utføre ønsket atferd. Samtidig vil løsdrift i noen tilfeller kunne medføre økt smittepress eller atferdsproblemer (aggresjon), med fare for nedsatt tilvekst og økt forekomst av sykdom, skader og død. Dette vil i så fall føre til dårligere produksjonsresultater. På den annen side kan et høyt stressnivå i mer tradisjonelle driftssystemer, for eksempel som følge av stimulfattige omgivelser, også føre til uønsket atferd og/eller svekket immunforsvar og helse. Vurderingen av fordeler og ulemper med ulike driftssystemer vil til en viss grad være avhengig av hvilke faktorer man legger størst vekt på. De som mener naturlig atferd er viktigst for dyrevelferden vil legge størst vekt på atferdsindikatorer i vurdering av systemene, mens de som mener god helse er viktigst heller vektlegger helseparametre. En viktig etisk vurdering vil i noen tilfeller være hvor stor økning i sykdom, skade og dødelighet vi kan akseptere veid opp mot at dyra i større grad får utøve naturlig atferd.

For husdyrnæringa er det viktig å finne fram til systemer som forener krav til både atferd, helse og produksjon. Det er ikke alltid konflikter mellom disse hensynene, og ofte handler det om å bruke systemene riktig.

Det er også en generell trend i retning av større besetninger og mer kostnadseffektive bygningsløsninger, herunder økt grad av automatisering og større dyregrupper. Dette kan medføre mindre tilsyn med det enkelte dyret med fare for at sykdom og skader ikke blir oppdaget tidsnok. Er man bevisst på denne problemstillingen trenger det imidlertid ikke å bli slik.

Til ettertanke:

Vi skal fortsatt ha en bærekraftig husdyrproduksjon i Norge. I dagens husdyrhold vil det derfor være viktig å sikre en best mulig dyrevelferd innenfor økonomisk forsvarlige rammer. Ser du konflikter mellom god dyrevelferd og økonomi i din besetning?

Utviklingen i landbruket går i retning av større besetninger. Hvordan påvirker dette muligheten til å ivareta hvert enkelt dyr på best mulig måte?

Røkterens innvirkning på dyrevelferden

Velferd er ikke bare et spørsmål om tekniske forhold, stellet spiller også en viktig rolle. Det hjelper ikke hvor godt husdyrrommet er dersom omsorgen og innsikten i dyras ve og vel i det daglige stellet svikter. Tilstedeværelse og væremåte er viktige stikkord i denne sammenheng. Regelmessig tilsyn og godt stell er en forutsetning for god trivsel. For eksempel øker det sjansen for å oppdage problemer før de får utvikle seg for langt i alvorlig retning. Det krever tid og trening å lære seg å observere om dyra har det bra eller ikke. Røkteren bør kunne lese kroppsspråket til dyra og tolke de signalene som dyra gir i form av sosial omgang med andre dyr og forholdet til røkteren. Dyra på sin side trenger tid til å omgås og bli trygge på menneskene som steller dem. Det er viktig å bruke ekstra tid på kontakt med dyra så tidlig som mulig i deres levetid fordi dyra da er mottakelige for pregning og sosialisering.

Positiv væremåte fra røkterens side bidrar til økt trivsel hos dyra. Det er vist at dyr som er vant med forskjellige røktere og varierende opplevelser i miljøet er mer robuste og mindre utsatt for stress. Flere undersøkelser har også dokumentert sammenhengen mellom ytelse, stell og tilsyn. Negativ oppførsel overfor dyr gir nedgang i ytelse, mens positiv håndtering gir økning i ytelse og produksjon. Godt stell kan til en viss grad kompensere for mangler ved miljøet. Det gjelder å være bevisst på de mulighetene en har for å gi dyra god velferd.

Til ettertanke:

Hvordan kan du som produsent se og ivareta hvert enkelt dyr på best mulig måte?

Måling av dyrevelferd – velferdsindikatorer

Dyrevelferd kan måles på forskjellige måter. Det vanligste er å benytte seg av indikatorer (tegn) som indirekte kan si noe om dyras velferd. Velferdsindikatorene kan være tegn på positiv eller negativ velferd. Det har tidligere vært fokusert mer på negative velferdsindikatorer enn på de signalene dyra gir når de trives. Et vidt spekter av negative velferdsindikatorer er derfor kjent, for eksempel nedsatt funksjon, økt stress, dårlig helse og uønsket atferd. I vurdering av dyrs velferd er det viktig å ta hensyn til både positive og negative indikatorer. Det pågår mye forskning for å finne frem til flere positive velferdsindikatorer. Etter hvert som vi får økt kunnskap om velferd hos dyr og måter å måle dette på, vil dette gjøre oss bedre i stand til å vurdere hvor god dyras velferd faktisk er.

Eksempler på positive velferdsindikatorer (tegn på god velferd):

- god produksjon (kjøtt, mjølk, pels, egg, osv.)
- god helse, fravær av skader
- tilfredshet, liten grad av frykt
- normal atferd (stor grad av utforskende atferd, lek og variasjon i atferd og godlyder)

Eksempler på negative velferdsindikatorer (tegn på dårlig velferd):

- nedsatt produksjon
- produksjonsrelaterte sykdommer (som følge av mangelfull fôring, lite mosjon, dårlig innemiljø og klima)
- smittsomme sykdommer
- skader (som følge av dårlig vedlikeholdt innredning, lite strø eller skadende atferd)
- atferdsmessige signaler som frykt, aggressivitet, passivitet, hemmet reise-/ leggebevegelse, hakking, dysfunksjonell atferd, stereotypier, lyder, uro
- fysiologisk stress pga manglende mestring (f.eks. høyt nivå av stresshormoner)
- redusert immunforsvar (som følge av stress, sykdom eller mangeltilstander)

Velferdsindikatorene vil til en viss grad være avhengige av dyreart. Du finner derfor mer om dette emnet innen de dyreartsspesifikke kursene.

Produksjon og helse

Tidligere ble god produksjon, det vil si for eksempel tilvekst, pelskvalitet eller produksjon av mjølk og egg, ofte brukt som mål for god velferd. Dyr i god produksjon kan imidlertid også vise tegn på vantrivsel, for eksempel unormal eller avvikende atferd. Produksjon og reproduksjon, så som verping hos høns, er grunnleggende funksjoner i dyras biologi. Det skal ofte alvorlige forhold til før produksjonen blir sterkt redusert.

Når allmenntilstanden er så dårlig at dyra slutter å ete, vokse og formere seg har det allerede lenge vært mulig å se tegn på at dyreholdet ikke har vært som det skulle. Helseavvik og skader er viktige indikasjoner på nedsatt dyrevelferd. Dette kan være liggesår, skader på bein og klauver eller sår og sviskader på tråputer som følge av uheldig innemiljø. Andre eksempler er skitne dyr eller mangelfull pels/fjórdrakt. Et dyr med normal produksjon eller god helse opplever imidlertid ikke nødvendigvis god velferd. God helse er ikke ensbetydende med god velferd, men derimot en viktig forutsetning for den.

Fysiologi

Ulike fysiologiske (kroppslige) målinger brukes mye som velferdsindikatorer innen forskning. For eksempel er forhøyet nivå av stresshormoner i blod tegn på belastning. Stress er en naturlig del av et normalt liv, og er bare negativt når dyret ikke klarer å mestre situasjonen eller ved vedvarende stress.

Andre fysiologiske velferdsindikatorer er måling av hjertefrekvens og kroppstemperatur. Både kroppstemperatur og hjertefrekvens øker under stressede situasjoner. Måling av kroppstemperatur har vært brukt som velferdsindikator blant annet hos rev.



Atferd

Forskning har vist at produksjon og helse alene ikke er tilstrekkelig som mål på dyras velferd. Man må også ta hensyn til dyras atferdsbehov. Dette er behov som kontakt med dyr av samme art, søking etter fôr, mosjon, naturlige reise- og leggebevegelser, redebygging, sandbading, m.m. Når vi har kunnskap om dyras atferd kan vi også lettere tilby dyra omgivelser som er utformet etter deres behov, og på den måten bidra til bedre helse og trivsel. Atferd sier mye om et dyrs tilstand og kan i seg selv brukes som velferdsindikator. Endret atferd kan være tegn på at noe ikke stemmer, for eksempel kan redusert appetitt eller passivitet være tegn på sykdom. Slåssing er et annet eksempel på atferd som kan indikere nedsatt velferd. Lek, utforskning av miljøet og godlyder er på den andre siden atferd som kan indikere god velferd.

Mestring

Det er vel så interessant å se på hvordan dyr mestrer forholdene de lever i, som hvordan de samme dyra ville oppført seg i naturen. Produksjonsforhold som legger opp til at enkeltindividene kan få dekket sine behov er blitt en viktig del av velferdsdebatten. Det er kjent at det kan være stor variasjon mellom individer eller mellom grupper av dyr med hensyn på hvordan de fungerer i et miljø. Denne store variasjonen gjør at en bør rette oppmerksomheten mot de "svakeste" eller minst tilpassede dyra i gruppa. Hvordan skal en så klare å opprettholde velferden for disse utsatte individene? Svaret ligger hovedsakelig i å unngå kamp om ressurser, for eksempel fôr, antall eteplasser, liggeplasser og verpekasser. En må også ha i tankene at et produksjonssystem består av ulike stengsler og barrierer som begrenser dyras muligheter for å utøve ulike atferdsmønstre. Diskusjonen bør derfor dreie inn på å få de omgivelsene og den plassen vi tilbyr dyra til å fungere best mulig, sett fra dyras synspunkt.

Til ettertanke:

Hva sier helse- og produksjonsnivået i din besetning om dyras velferd?

Observerer du ofte avvikende atferd eller andre tegn på manglende mestring?

Velferdsovervåkning

Overvåkning av dyrevelferd etterspørres av ulike grunner. Som tidligere nevnt forsøker man i forskningen å framskaffe kunnskap om faktorer som påvirker velferd, slik at man for eksempel kan vurdere hvorfor og hvordan ulike miljø påvirker dyr. Men for at denne kunnskapen skal komme dyra til gode og gi bedre velferd under "vanlige" produksjonsbetingelser, må den tas i bruk. Utvikling av gode velferdsovervåkningssystemer gjør det enklere for hver enkelt å se hvilke utfordringer de står overfor i egen produksjon. Man kan deretter sette inn målrettede tiltak for å bedre situasjonen. Gode overvåkningssystemer vil også hjelpe rådgivere og myndigheter til å sikre tilfredsstillende dyrevelferd.

Dyrevelferd etterspørres i økende grad også av forbrukerne som ledd i et utvidet kvalitetsbegrep. Utvikling av gode metoder og registreringssystemer for dyrevelferd vil være et viktig grunnlag for forbrukerinformasjon og sertifiserings-systemer. Internasjonalt er dette områder som vies stor oppmerksomhet.



Foto: Marcus Pasveer

Informasjon om miljø, fôring og avlsmessig bakgrunn ("ressursbaserte målinger") og informasjon om dyrets helsetilstand og atferd ("dyrebaserte målinger") er viktige elementer i slike velferdsovervåkningssystemer.

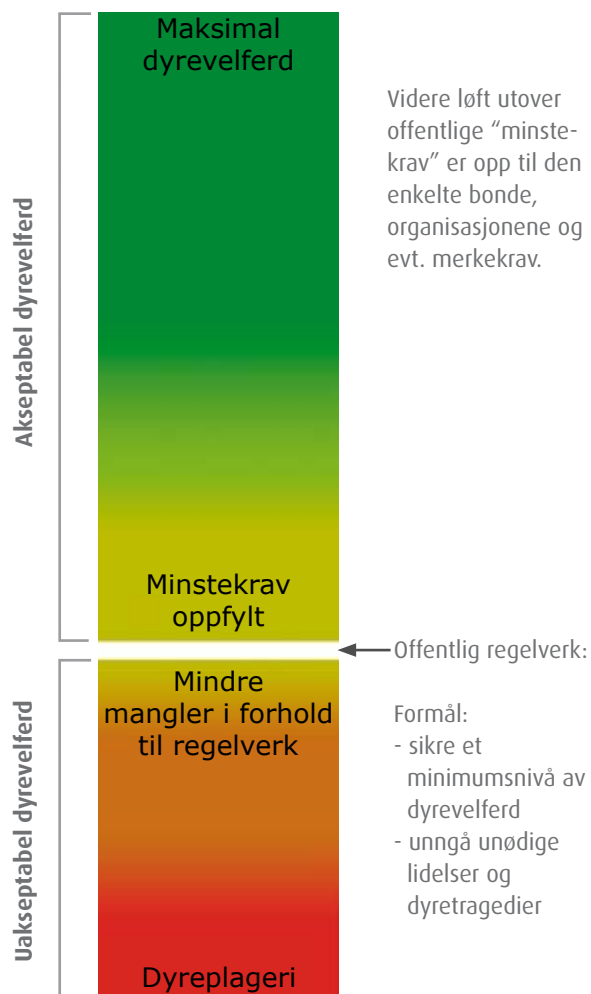
Standardiserte sjekklister vil i større og større grad bli viktige hjelpemidler for velferdsovervåkning også i Norge. Dette er systemer som kan bidra til at bonden kan sammenligne dyrevelferd i egen produksjon med velferdsnivået hos andre produsenter.

Samfunnets krav til dyrevelferd

Illustrasjonen viser en skala for dyrevelferd, der en teoretisk maksimal dyrevelferd markerer den beste og dyreplageri markerer den dårligste enden av skalaen. Ulike måter å huse og stelle dyr på kan plasseres inn på ulike steder på denne skalaen.

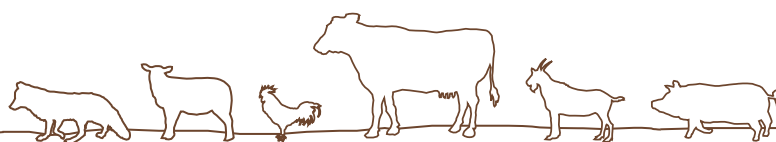
Den nedre grensen for hva samfunnet vil kunne akseptere vil vi finne regulert i form av lovgivning om dyrevern og dyrevelferd. Lovgivningens formål er både å bidra til god dyrevelferd og å hindre dyretragedier og dyrs lidelse. Lovgivningen representerer ikke en fremtidsrettet mal for hvordan husdyrholdet skal være, men samfunnets minstekrav til produksjonen. All produksjon og drift bør i størst mulig grad være tilpasset dyras behov, og ikke disse minstekravene. Hvorvidt en klarer å heve dyras opplevde velferd eller ikke vil være opp til den enkelte bonde, organisasjonenes rådgivning og eventuelle merkekrav.

Velstandsnivået hos menneskene i et samfunn vil legge vesentlige føringer for forventet nivå av dyrevelferd. I et svært fattig samfunn vil innbyggerne ha nok med å overleve fra en dag til den neste. Hvorvidt ei ku ligger mykt eller grisen går i løsdrift blir en uinteressant diskusjon når menneskene sulter og barnedødeligheten er høy. I et velferdssamfunn som Norge forventes imidlertid en bedre velferd også for våre husdyr. Samtidig er det viktig at krav til husdyrproduksjon i velferdssamfunn ikke fører til "utflagging" av husdyrproduksjon til lavkostland med langt dårligere dyrevelferd.



Til ettertanke:

*Hvor på denne skalaen ligger din husdyrproduksjon?
Hvor burde din produksjon ligge?
Hvor tror du den gjennomsnittlige forbrukeren ville plassere din produksjon?
Hvor tror du dyra dine ville plassere din produksjon?*



Dyras atferd - av Agnethe Irén Sandem, etolog

De husdyrartene vi holder er ikke valgt tilfeldig. Vi har valgt våre husdyr fordi deres biologi med tanke på ernæring, forplantning og levesett passer oss. I tillegg har også husdyra våre en stor evne til å tilegne seg nye ferdigheter - de lærer. Dette er viktig fordi alt dyrehold innebærer at dyra må lære nye ting, for eksempel å bruke drikkenipler. Grisen har ingen medfødt atferd som sier hvordan den skal bruke drikkenipler, men den vil likevel i løpet av kort tid finne ut av hvordan det fungerer, forutsatt at drikkeniplene er riktig montert. Under naturlige forhold vil grisen rote rundt på bakken. Dersom drikkeniplene er festet for høyt, vil det ta lenger tid før grisen kommer bort i nippelen og får vann for første gang.

I løpet av temmingsprosessen har det skjedd store forandringer med tanke på dyras utseende, men når det gjelder atferd er forskjellene mellom dagens husdyr og deres ville artsfrender små. Årsaken til dette er at utseende, for eksempel farge, styres av et lite antall gener, mens atferd blir bestemt av mange ulike faktorer. Det er dermed vanskelig å avle for endring av en bestemt type atferd. Husdyr i naturlige omgivelser har ofte en atferd som bare skiller seg ubetydelig fra de ville forfedrenes.

Stadig flere av produksjonssystemene som tas i bruk i det moderne husdyrholdet innebærer at dyra skal gå løse. I løsløpsystemer er det viktig at plass, utforming og funksjon er tilpasset den enkelte dyrearts spesielle atferdsmessige behov. Det er også viktig at systemene er utformet slik at dyra lett kan lære seg å bruke dem, og at alle dyra har tilgang til ressurser som fôr, vann og hvileplasser. Et eksempel på dette er høners mulighet til å bevege seg opp og ned i fleretasjesystemer og finne fram til verpekasser, fôr og vann.

Som husdyrprodusent er det viktig å spille på lag med dyras naturlige atferd. Et eksempel som kan illustrere dette er reise- og leggeatferden hos storfe. Dersom dette medfødte mønsteret hindres, for eksempel av et kort bindsel i et bås-fjøs eller av feil utformet innredning i et løsløpsfjøs, kan det føre til unormal atferd som igjen kan føre til spenetråkk og påfølgende mastitt. Konsekvensen av omgivelser som ikke tillater dyra en naturlig atferd kan altså være redusert velferd for dyret og et økonomisk tap for produsenten.

Atferdsbehov

Atferdsbehov kan defineres som behovet for å utføre atferder som er nødvendig for å opprettholde normale kroppslige, fysiske og mentale tilstander. Viktige atferdsbehov er:

Evne og anledning til naturlig reaksjon

Evnen til å kjenne varme, kulde og smerte er godt utviklet over hele kroppen hos husdyr, og det antas at de er i stand til å kjenne smerte eller ubehag på omtrent samme nivå som mennesker. Dyr har de samme sansene som mennesker, men de bruker dem ikke nødvendigvis på samme måte. For eksempel kan dyra høre og lukte ting som menneskets sanser ikke oppfatter. Det kan også være stor forskjell mellom artene med tanke på hvilke sanser som er mest utviklet, noe som har sin bakgrunn i deres biologiske levesett. Sansene brukes ikke bare til søk etter fôr og for å orientere seg i omgivelsene, men også i forbindelse med sosial kommunikasjon og sosial omgang. Det er viktig å være klar over at dyras sanser til dels kan være svært forskjellige fra våre. Hos typiske byttedyr, som drøvtyggerne og fjørfe, brukes syn, hørsel og lukt i stor grad for å overvåke omgivelsene. Hos rovdyr som mink og rev brukes imidlertid hørselen og synet mer i forhold til en jaktsituasjon.

Evne og anledning til å ete, drikke og utføre atferder relatert til fôropptak

Evne og anledning til å utforske miljøet

Dyr har behov for utforskning, aktivitet og lek. Kjedsomhet kan i seg selv føre til atferdsforstyrrelser hos dyr. Det fysiske miljøet bør inneholde viktige stimuli for dyra. Miljøet må være variert for å stimulere til utforskningsatferd. Ved å gi dyra mulighet til å undersøke miljøet, vil færre atferdsproblemer oppstå. Gris trenger f.eks. jord, bark eller halm som de kan rote i med trynet.

Evne og anledning til å utfolde seg slik det er naturlig for arten

Husdyr har et stort behov for bevegelse og mosjon. Bevegelsen er viktig for at muskulatur, sener, skjelett og kretsløp skal fungere normalt, og for at balanse og koordinasjon skal være normalt god. Mosjon gir også en god effekt med tanke på flere produksjonsrelaterte sykdommer

så som mjølkefeber, ketose og reproduksjonsproblemer hos storfe. En annen positiv effekt av mosjon, eller nok plass til at dyret får bevege seg, er at det blir enklere å oppdage brunst og at en raskere kan oppdage avvik fra normal atferd.

Evne og anledning til sosial kontakt

De aller fleste av våre husdyrarter er flokkdyr. Ofte er atferdene deres samkjørt (synkronisert); de gjør samme ting til samme tid. Når dyra lever i vill tilstand vil flokken bestå av en stor gruppe som fordeler seg på flere sosiale undergrupper hvor sammensetningen kan endres over tid. Flokkstørrelse avhenger av evnen til å huske og kjenne igjen andre individer. Om flokken blir for stor vil det stadig bli nye konfrontasjoner fordi dyra tror det er nye individer som er kommet til og som må utfordres på rang. Kommunikasjon er viktig for dyr som lever i flokk. Husdyra våre har et godt utviklet kroppsspråk og et stort repertoar av lyd- og luktsignaler.

Evne og anledning til å utføre kroppsspleie

Husdyr bruker en del tid på aktiviteter som har som mål å øke deres velvære. Det dreier seg hovedsakelig om fjærpuss, pels- og hudpleie, men også aktiviteter som å strekke seg eller riste på seg. Funksjonen er først og fremst å holde hud og fjærdrakt smidig, samt å holde hårlaget reint og fritt for gjødsel, urin og parasitter. Det er viktig å sikre at kroppsspleieatferd kan utføres normalt. Dette stiller visse krav til størrelsen på bur, binger og bås, men også til golvtype. Høns har for eksempel behov for å sandbade, og forsøker så godt de kan å sandbade i bur.

Evne og anledning til å opprettholde revirgrenser og avstand mellom individer.

God plass er viktig for at dyra skal kunne unngå konflikt-situasjoner med dyr med høyere rang.

Evne og anledning til hvile og søvn

Det å ligge ned for å hvile er en helt grunnleggende funksjon for dyr. Det er blant annet vist i forsøk at dyr som ikke har ligget eller spist på ei stund, ofte velger det å ligge framfor det å ete.



Foto: Fagsenteret for Fjørfe

Av og til er det selve utførelsen av en atferd som er nødvendig. Andre ganger er det resultatet av atferden som er viktig. Atferd der utførelsen i seg sjøl er viktig for å unngå frustrasjon er for eksempel redebygging hos gris og høner, paringsatferd og kroppsspleie. Ei purke som skal grise vil være motivert for å lage rede selv om vi tilbyr den et fødested med varmelamper. Grisens hjerne er som villsvinets programmert til å lage rede rett før fødselen. Her vil det kunne oppstå problemer hvis miljøet husdyret er satt inn i ikke har de nødvendige ressursene som skal til for at dyra skal få utføre sin naturlige atferd.

Der resultatet av atferden er poenget, har vi større muligheter for å dekke dyrets behov ved å tilby alternative løsninger. I enkelte tilfeller kan man endre på dyras behov ved å fjerne årsakene til behovene eller skape nye behov som demper behov det er vanskelig å tilfredsstille direkte. Er temperaturen høy, har en gris behov for å velte seg i søle for å avkjøle kroppen. Men griser har ikke et slikt behov hvis vi sikrer at temperaturen aldri blir for høy.

Til ettertanke:

I hvor stor grad får dyra i din besetning dekket atferdsbehovene som er beskrevet ovenfor?



Behovene omfatter ikke bare hvilke atferder et dyr er motivert for å utføre, men også tidsfaktoren ved utførelsen av atferden. I naturen bruker klauvdyr mye tid på eting og drøvtygging. Ei ku kan bruke 4-9 timer i døgnet på å beite, hvis hun får muligheten. I et fjøs er fôret hun får ofte mer konsentrert, og kua kan få i seg alle næringsstoffer hun trenger og bli mett på kortere tid. Likevel antas det at selve utførelsen av tyggebevegelsen også er viktig for kua, ikke bare det å bli mett. En kan derfor risikere at kua ikke bruker lang nok tid til å ete det konsentrerte fôret. Som følge av et ikke tilfredsstillende behov for å rive opp gras, tygge og svelge (=alle bevegelser som inngår i "beiteatferd") oppstår stereotypien tungerringing. Et viktig tiltak mot slik uønsket atferd er å ha et fokus på strukturen i fôret. For enkelte vil det si mer grovfôr eller høy som dyra bruker lengre tid på å ta opp og fordøye. I løsdriftfjøs er forekomsten av stereotypisk atferd langt lavere enn i andre driftsformer.

Unormal atferd

Hvis et dyr ikke får tilfredsstillende atferdsbehovene sine pga. mangler i miljøet, kan dyret bli frustrert. Dette kan vi se for eksempel i form av unormal atferd, frykt eller høyt nivå av aggresjon. En type unormal atferd er stereotypier. Stereotypier er atferd uten noen tilsynelatende mål eller funksjon, som blir gjentatt mange ganger. Ofte er slik atferd hele eller deler av et normalt atferdsmønster, men med unormal hyppighet. Eksempler på dette kan være tungerringing hos storfe, gnaging på innredning hos hest og gris, eller ensidig løping fram og tilbake i buret hos rev. Utførelse av slike stereotypier kan føre til utskillelse av morfinlignende stoffer i hjernen. Dette kan bidra til at stresset dyret opplever blir redusert, men neppe fullstendig borte. Stereotypier har blitt forsket på i lang tid, men ennå kjenner vi ikke alle sider ved denne atferdstypen og hvilke konsekvenser den har for dyret. Det de fleste synes enige om, er at hvis stereotypier forekommer i en besetning er det et signal om viktige mangler ved miljøet. Typen av stereotypi kan ofte gi en pekepinn om hva som mangler. Kalver som suger på innredningen eller på andre kalver har for eksempel ikke fått tilfredsstillende behov for å die. Stereotypier er ikke en normal atferd, og ses kun hos dyr som holdes i fangenskap.

Aggresjon kan være et forsøk på å unngå en negativ situasjon. Et eksempel kan være ei ku som har smerter i juret. Ei slik ku vil ofte sparke dersom noen kommer i nærheten av juret. Ei ku som blir skremt vil også ofte stange eller sparke de som kommer i nærheten, og vil oppfattes som aggressiv selv om hun egentlig er redd eller skremt.

Andre eksempler på unormal atferd er unormal legge/reiseatferd hos storfe, apati og halebiting hos gris eller kannibalisme hos høns.

Stressede dyr har dårligere fôrutnyttelse og helse, blir vanskeligere å håndtere, trives dårligere og produserer derfor ofte mindre. Det er viktig å være klar over at dyr kan reagere totalt ulikt på nøyaktig samme stresssituasjon. Dette skyldes at dyr er ulike, akkurat som oss mennesker, og har ulike strategier for å mestre situasjonen. De reagerer ulikt, og det er dermed ikke sikkert at det kun er de kyrne som viser aggresjon i en besetning som lider av stress. Andre individer kan være minst like stresset, men det er ikke like lett for oss å oppdage det fordi de viser andre symptomer, for eksempel sykdom.

Dyras atferdsmessige signaler – både normal og unormal atferd – fungerer som dyras språk overfor oss. Det kan indikere om dyr mobbes, om de har tilgang til nok fôr og så videre. En skal likevel være klar over at et tilfeldig øyekast rundt i omgivelsene ikke nødvendigvis gir det helt store utbyttet, men systematisk observasjon kan gi verdifull informasjon. Det er viktig å legge forholdene til rette for dyra med et miljø som er best mulig tilpasset deres behov.

Til ettertanke:

Det er viktig å bruke tid på å observere dyra i det daglige, når alt er "normalt". Når du kjenner dyra godt er det også lettere å oppdage atferdsendringer og sykdom.



Foto: Støldal Fotografisk

Dyrevelferd som økonomisk fortrinn

I diskusjonen om nye bygningsmessige krav til husdyrholdet fokuseres det ofte på de store kostnadene. Riktignok vil det være et økonomisk løft for mange å tilfredsstille nye krav til oppstillingsforhold og dyrevelferd, men det er også mye å hente på at produksjonsanleggene bedre tilpasses dyras behov. Et godt innemiljø gjør at bonde og dyr trives. Et tilpasset innemiljø bidrar også til et lavere smittepress og optimale vekst- og produksjonsvilkår for dyra. Dette fører til bedre helse, tilvekst og førutnytting, og færre anmerkninger og kassasjoner på slakteriet, noe som også vil gi bedre totaløkonomi. Et godt eksempel på dette er betydningen av riktig golv- og romtemperatur ved innsetting av daggamle kyllinger og ved innsett i eggproduksjonen. Dårlig varme- og ventilasjonsbalanse kan gi klinete strø, skitne og utrivelige dyr, sviskader på tråputene, samt skitne egg som igjen gir mer arbeid og/eller dårligere avregningspris. Et annet eksempel er bruk av myke liggeunderlag for storfe. Det er blitt vist at etter overgang til myke liggeunderlag har mjølkeytelsen økt og forekomsten av spenetråkk gått ned med hele 72%.

Bruk av halm som strø kan også være positivt både for dyrevelferd og økonomi. Vi vet at forekomsten av uønsket atferd hos husdyr øker i miljøer som er fattige på stimuli. For eksempel er halebiting et viktig velferdsproblem i norsk svineproduksjon og har også stor betydning for svineprodusentenes økonomi. Bruk av strø, og spesielt halm eller høy, reduserer frekvensen av halebiting til et minimum. Halm gir også økt metthetsfølelse og økt trivsel hos ulike husdyr – deriblant hos drektige purker. Halm gir samtidig økt fôropptak hos purkene i dietida, noe som er positivt for produksjonsresultatene og økonomien.

Fôr og vann av god kvalitet er viktig for dyrevelferden, og bidrar også til bedret økonomi. Feil ved kraftfôret, for eksempel feil kalsiuminnhold, kan medføre beinproblemer hos slaktekylling og beinskjørhet og dårlig eggkvalitet hos høner. Dårlig renhold av fôrtanker i pelsdyrgårder gir et uhygienisk fôr med avvikende smak, noe som i sin tur kan føre til at dyra mister appetitten og ikke får i seg nok næring. Dette er negativt både for det enkelte dyrets velferd, reproduksjonsresultater og skinnkvalitet. For alle husdyrene er det dessuten viktig å sørge for

god tilgang på vann, fôr og plass for å unngå konkurranse mellom dyra. For eksempel har geiter sterk rangordning og aggressjonsnivået i en geiteflokk kan være høyt. Ved begrenset plass eller begrenset tilgang på fôr vil de største og sterkeste dyra ha størst evne til å sikre sine grunnleggende behov. Dyr som har lav rang kan ha problemer med å få i seg nok fôr. De er også utsatt for stress i sammenheng med at de prøver å unngå konfrontasjoner. Slike forhold vil gå ut over produksjonsevne og reproduksjon.

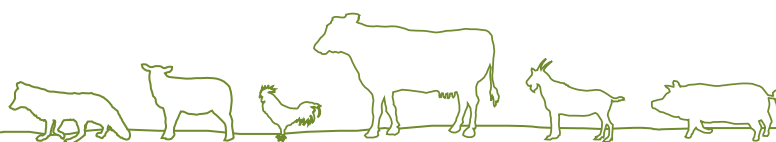
Nyfødte lam som har fått for lite råmjølk og som oppstalles i fuktige og trekkfulle omgivelser vil være mer utsatt for sykdom. Velferden vil være betydelig redusert for slike lam, og færre vil nå slaktemoden alder. Også sjukdommer som jurbetennelse vil bidra til betydelig redusert velferd, samtidig som det er en kostbar sykdom for bonden på grunn av utrangering, redusert tilvekst og ekstra arbeid. Totalt sett vil ett tilfelle av jurbetennelse hos sau medføre tapte inntekter på rundt 1500 kroner.

Systematisk forebygging og bekjempelse av kroniske sykdommer er et viktig velferdstiltak som helt klart har stor økonomisk betydning i husdyrholdet. Et eksempel er smittesaneringsprosjektet "Friskere Geiter" som organiserer bekjempelse av CAE, byllesjuka og paratuberkulose hos geit. I mange av besetningene som har blitt kvitt sykdommene ser en bedre helse og trivsel samt klare positive utslag på produksjonsresultatet, både når det gjelder ytelsesnivå og mjølkekvalitet.

God dyrevelferd i husdyrholdet er med andre ord ikke bare et mål i seg selv; det er også et middel for å oppnå en god produksjon med friske og sunne dyr som trives og som gir god avkastning for bonden.

Til ettertanke:

Tiltak for å bedre dyrevelferden trenger ikke alltid være kostbare og arbeidskrevende. Er det tiltak du enkelt kan gjennomføre i din produksjon, som både kan gi bedre dyrevelferd og økt lønnsomhet?



Etikk - av Per Ariansen, professor i etikk ved UiO

Det er en likhet mellom husdyra og oss som taler for at de også har krav på moralske hensyn. Den består i at dyra, akkurat som oss, kan ha positive og negative opplevelser, som glede, forventning, smerte, angst og ubehag. Vi kan dermed snakke om god eller dårlig livskvalitet for dyr, akkurat som for mennesker. Mulighet for å oppleve livskvalitet er den avgjørende etisk relevante likheten mellom mennesker og høyerestående dyr. På dette grunnlaget kan det argumenteres for at disse dyra, i motsetning til døde ting, planter og laverestående dyr, har krav på moralske hensyn.

Ordet "husdyrproduksjon" peker på en etisk konflikt, nemlig konflikten mellom hensynet til dyra og hensynet til en lønnsom produksjon. Konflikten har blitt stadig tydeligere de siste tiårene. På kort tid har det skjedd store endringer i produksjonssystemene. Dette fører til en økt diskusjon om produksjonsmetodene. I de fleste intensive produksjonssystemer har dyra relativt lite plass og få aktivitetmuligheter. Er det for eksempel i orden at vi fremdeles har burhøns? Har alle høns det bedre som frittgående? Hva med plassmangel i et sauefjøs på våren?

Det er viktig å være klar over at det velferdsnivået vi tilbyr dyra ikke bare vil være avhengig av faglig basert informasjon om ulike driftssystemer osv, men også av en etisk betraktning. Det er bonden som driftsansvarlig som må mene noe om hvor god velferd vi faktisk ønsker å tilby dyra.

Etikk, moral og dyrevelferd

Ordene "etikk" og "moral" betyr opprinnelig det samme: sedvane eller skikk. Vi skiller likevel gjerne mellom **etikk**, forklart som systematisk begrunnede oppfatninger av hva som er moralsk rett og galt, og **allmenmoral**, som kan forklares som intuisjoner og oppfatninger om hva som er rett og galt, men som man ikke kan begrunne systematisk. Når allmenmoralens oppfatninger utfordres ved at noen ber om argumenter for dem, beveger vi oss mot etikk. Etisk argumentasjon kan kritisere, støtte, eller utbygge den eksisterende moral. Ofte brukes likevel "etikk" og "moral" som synonyme uten at det skaper særlig forvirring.

Etiske påbud og forbud dreier seg om moralsk forbudte, påbudte eller tillatte handlinger, altså hva det moralsk sett

går an og ikke går an å gjøre. Enhver husdyrprodusent vil derfor til stadighet ha et behov for å forstå, underbygge eller kritisk vurdere egen og andres moral i forbindelse med dyrehold. Skal en for eksempel bygge om eller endre driftsopplegget, vil det være et behov for å tenke over hvor langt det er etisk forsvarlig å utnytte dyra, for eksempel med hensyn til hvor mye plass de skal ha. Hvem eller hva setter så den etiske standarden? Det kan neppe være slik at standarden helt og fullt bestemmes av hver enkelt aktør. Da ville ingen kunne moralsk utfordre andres handlinger, og begrepet moralsk ansvar, forstått som at man bør kunne svare for seg, ville falle bort. Moral kan altså ikke være en ren privatsak eller kun et spørsmål om følelser som den enkelte har. I praksis formes ofte "den gjeldende etiske standard" i den offentlige debatt. En kort henvisning til hva "flertallet mener" er imidlertid et tynt etisk argument. Hvis man er ubekvem med offentlighetens moralske krav, må man møte dem med motargumenter som appellerer til verdier, til krav om å være konsekvent i ens oppfatninger o.l., men gjerne også til hva som er utbredte etiske intuisjoner om hva som er moralsk rett og galt.



Foto: Solveig Goplen

Mange moralske spørsmål knyttet til dyr bygger på antagelser som i seg selv ikke er etiske. Kan fisk føle smerte? Er en bestemt atferd et uttrykk for stress? Slike spørsmål avgjøres gjennom forskning. Vil man utfordre deres konklusjoner, må man argumentere mot deres faglige begrunnelser. Debatten dreier seg om etikk når man spør hvor etisk relevant det er, for eksempel at fisk har en viss form for smertefølelse. Dette leder til en diskusjon om verdier og forpliktelse: Sett at det er av verdi å unngå smerte. Hvilken forpliktelse har vi overfor andre i den forbindelse? Betyr det noe om "andre" er dyr? Mange argumenter dreier seg også om å være konsekvent: innebærer for eksempel "unødvendighetsargumentene" mot pelsdyrproduksjon at bare en vegetarisk diett kan forsvares og at all husdyrproduksjon er uetisk?

Har husdyra etiske rettigheter?

Tidligere var det vanlig å oppfatte etikk som noe som kun har med mennesker og menneskers forhold til hverandre å gjøre. På slutten av 1700-tallet ble imidlertid dyr tatt inn i etikken. Denne retningen i etikken hevder at vi handler moralsk rett når vi minimaliserer smerte og maksimaliserer lykke. Dette synspunktet er forenlig med et dyrehold som har like høy – eller høyere – grad av dyrevelferd som det dyra ville hatt om de ikke var tamdyr. Synspunktet er imidlertid sterkt uforenlig med et dyrehold som påfører dyra lidelse. Det er fra andre blitt hevdet at høyerestående dyr i utgangspunktet har en etisk rett til å leve et naturlig liv i det fri. Å holde slike dyr som tamdyr ses da som et overgrep mot dyra, et overgrep som ikke kan kompenseres ved høy grad av dyrevelferd. Dyra kan jo ikke, som mennesker, inngå kontrakt om motytelser for å være tamdyr. Alt husdyrhold blir da uetisk, også når dyra det gjelder ikke viser noe tegn på mistrivsel. De som argumenterer for dyrs rettigheter trekker gjerne sammenlikning med det moralske (og juridiske) forbudet mot slaveri blant mennesker. De oppfatter det som at både dyr og slaver får sine interesser tilsidesatt på vesentlig lik måte. Tilhengere av husdyrhold svarer da gjerne at når dyr og slaver har fått sin velferd sikret, er det bare slavene som kan oppleve slaveriet som et overgrep, for bare men-

nesker kan forstå og oppfatte denne typen frihetsbegrensning som et moralsk overgrep. Hvis dyra hadde vært i stand til å forstå dette, måtte vi holde også dem moralsk ansvarlige for sine overgrep mot mennesker og mot andre dyr. Dyrevernernes svar er at også noen mennesker (eksempelvis sterkt senile) er ute av stand til å forstå moral, og det er opplagt uetisk å behandle disse som tamdyr. Her kunne man anføre at det for mennesker alltid vil være en mulighet for at den moralske forståelsen ikke er helt borte. Det kan man ikke si om dyr, for det er ingen dyr, svekkede eller funksjonsfriske, som vi tilskriver moralsk bevissthet.

Når det i norsk sammenheng hevdes at dyr har egenverdi, betyr det neppe at de har en ukrenkelig rett til å slippe å leve som tamdyr, men snarere at vi plikter å ta hensyn til dyras velferd også når det representerer en utgift for oss. Egenverdi betyr i denne sammenheng velferd for dyrets beste. Det forholdet at tamdyr ikke har noe alternativt "vilt" liv å trekke seg tilbake til, gjør at vi har en særlig forpliktelse til å opprettholde en velferdsmessig akseptabel standard for dem, gjennom hele deres liv.

Til ettertanke:

Vi holder husdyr for at de skal produsere egg, mjølk, kjøtt og pels – altså for vår egen nyttes skyld. Hvilke forpliktelser gir det oss?

Hvilken vekt bør vi tillegge husdyrets behov og interesser?

I denne sammenhengen er det tre sentrale parter som har ulike interesser som må veies opp mot hverandre. Husdyra har interesse av å leve i produksjonsomgivelser som tilgodeser deres livskvalitet. Bonden har interesse av å få til en lønnsom produksjon med et godt arbeidsmiljø og i en



hverdag hvor han/hun føler at det en gjør er riktig og meningsfylt. Den siste parten er forbrukerne som skal betale for de ferdige produktene. Dessverre viser ofte sistnevnte i sin atferd at en så lav pris som mulig ofte er det viktigste. Dilemmaet oppstår når en stor gruppe forbrukere konsekvent jakter på de billigste matvarene, noe som i sin tur kan presse utviklingen i retning av mer intensive produksjonssystemer. Det etiske problemet oppstår når forbrukerens jakt på billig mat og bondens jakt på en god produksjonsøkonomi kommer i konflikt med hensynet til dyras livskvalitet.

Stiller man bøndernes ønske om lave produksjonsutgifter og billigere matvarer for produsentene opp mot dyras velferd, vil man finne flere gode etiske grunner for å prioritere dyras velferd høyest. Bonden har moralsk ansvar for sine dyrs velferd og bare en økonomisk interesse i forbrukernes velferd. Hvis dyrevelferd krever at produktene må prises noen titalls prosent dyrere, er dette neppe noe moralsk overgrep mot forbrukerne fra bondens side. Ut fra en etisk betraktning bør derfor hensynet til dyras velferd ha høyere prioritet for bonden enn ønsket om å kunne tilby billige produkter.

Bøndene er likevel i en beklemmt situasjon. Et etisk forsvarlig husdyrhold kan være mer kostnadskrevenende – selv om det også kan gi friskere bestander med høyere markedsverdi. Har bonden ingen god økonomi eller produktivitet, kan det være kroken på døra. Generelt gjelder det at utsikter til økonomisk gevinst ikke uten videre fritar for etisk ansvar. Dette gjelder både bønder og forbrukere. Forbrukerne har et selvstendig etisk ansvar for å ikke prioritere lav pris over etisk riktige forbruksvalg. Her må både bønder og forbrukere tåle å få sine faktiske prioriteringer utfordret. Den økonomiske risikoen ved en etisk forsvarlig produksjon faller imidlertid på bonden. Problemet kan neppe løses bare ved at produsentene appellerer til forbrukernes samvittighet, selv om moralske krav til konsumentatferd er like betimelige som krav til etisk husdyrhold. Det vil være nødvendig med rammer som regulerer produksjonsbetingelsene.

Noen slike rammer settes av myndighetene, men næringen er tilstrekkelig organisert til at den på egen hånd kan stille etiske krav til produsentene uten å forrykke markedsbalansen blant dem. En skal heller ikke helt glemme at dagligvarehandelen har et etisk ansvar, ut fra at det faktisk er den som velger ut og markedsfører de varer som forbrukerne kan velge fra.

Skal husdyra kunne få det enda bedre i framtida, må flere

viktige hensyn være ivaretatt. For det første må det løpende utvikles produksjonssystemer som både forbedrer dyrevelferden og som er økonomisk bærekraftige. Systemer alene er imidlertid ikke tilstrekkelig. Det viser seg at det fra bonde til bonde er store variasjoner i dyrevelferd innenfor samme type produksjonssystem. Det vil si at det vil være viktig å ikke bare fokusere på produksjonssystemene eller regelverket, men også å huske på at bondens kunnskaper, ferdigheter, omsorg, motivasjon og ansvarsbevissthet spiller en svært sentral rolle for dyras opplevde livskvalitet og velferd.

Samfunnets syn på dyrevelferd i norsk husdyrhold

I løpet av de siste hundre årene har det vært en jevn flyttestrøm av folk til de største byene her i landet, noe som fortsatt pågår. Samtidig blir det færre husdyrprodusenter i bygdene etter hvert som bruk slås sammen og lønnsomheten i et småskala landbruk blir dårligere. Det at flere bygdebarn vokser opp uten tilknytning til gårdsdrift, betyr også at en økende del av Norges befolkning får et distansert forhold til landbruk og husdyrhold. Forståelsen for forskjellen mellom hold av produksjonsdyr og hold av kjæledyr viskes gradvis ut. For folk som er vokst opp med hund, katt og kosekanin som fullverdige medlemmer av familien blir det vanskelig å sette seg inn i hvordan bonden kan bry seg om dyra sine, samtidig som han sender dem til slakt og har dem "bare" for pengenes skyld.



Foto: Fagsenteret for fjørfe

Dette skaper visse utfordringer for norsk landbruk, fordi behovet for et levedyktig norsk husdyrhold ikke alltid er like klart for samfunnet for øvrig. Det å kunne peke på at dyrevelferden hos norske produksjonsdyr er godt ivaretatt sammenlignet med husdyrproduksjonen i andre land blir særdeles viktig når man ønsker å argumentere for et sterkt, norsk landbruk. Ønsker norske forbrukere å støtte dyreholdet i andre land, eller ønsker de å ivareta et norsk landbruk som tilpasser sine produksjonsforhold etter dyras behov? Generelt ser det ut til at nordmenn stiller seg skeptiske til den økende graden av effektivisering i landbruket. Utgangspunktet for det norske landbruket må være en relativt høy dyrevelferdsstandard. Forbrukerne må i større grad enn før bevisstgjøres på at det er de som setter velferdsstandarder gjennom det de er villige til å betale for produktene.

Oppmerksomheten dyrevelferd får i befolkningen blir stadig sterkere, og politiske krav blir større. Dyrevelferd og etikk er i dag i svært liten grad oppgitt som årsak til at folk unngår å spise kjøtt. I spørreundersøkelser sier likevel mange at de er villige til å betale mer for kjøtt fra dyr som har hatt det bra mens de levde. Kunnskapsnivået i befolkningen er ikke spesielt stort når det gjelder dyrevelferd, men tendensen er likevel at forbrukerne vil ha informasjon. Dette er en utfordring som næringa må ta ansvar for. Dyrerettighets- og dyrevernsorganisasjoner er kritiske til alt kommersielt dyrehold. De arbeider aktivt overfor politikere og opinionen i samfunnet, og har kanskje ikke alltid et like nyansert syn på norsk husdyrhold. Samtidig er de viktige; samfunnet og ikke minst landbruket selv trenger "vaktbikkjer" som kan trekke frem og belyse områder man kan bli bedre på. Det forutsetter imidlertid at man er enige om en grunnleggende sak; nemlig at det er greit å bruke dyr til produksjon av mat og klær.

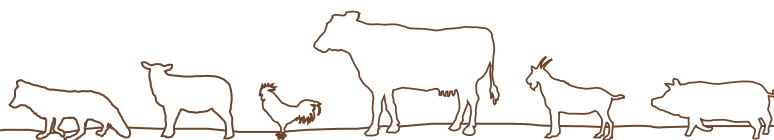
Til ettertanke:

Færre og færre har kunnskap om hvordan husdyrproduksjon egentlig foregår. Samtidig er mange opptatt av at husdyra skal behandles godt, og dokumentasjon av god dyrevelferd kan få økende betydning i markedsføring av norske husdyrprodukter i tida fremover.

- Hvilken betydning har dette for ditt husdyrhold?
- Hvilken innvirkning har samfunnet generelt, forbrukerne og dyrevernsorganisasjonene på ditt husdyrhold?



Foto:



Offentlige krav

Bakgrunnen for det formelle kravet til dokumentert kompetanse hos dyreeiere eller andre med driftsansvar er skissert i Stortingsmelding nr. 12 Om dyrehold og dyrevelferd (2002). I meldinga står det at kompetansen generelt er høy hos norske dyreeiere. Det påpekes imidlertid at det på den tida da meldinga ble forfattet ikke forelå noen formelle krav til kompetanse for personer "... som driver med dyr, verken i yrkesmessig sammenheng eller som hobby. Samtidig stiller moderne husdyrhold økende krav til kunnskap om dyrs grunnleggende behov..."

Meldinga peker på at en ved å øke kompetansen blant personer som eier eller jobber med dyr vil kunne sette et sterkere fokus på dyrevelferd, og på den måten redusere faren for vanskjøtsel. Følgende avsnitt er hentet fra stortingsmeldinga:

"9.4.1.2 Tiltak

Dokumentert kompetanse hos personer som holder dyr for næringsvirksomhet

Ved den kontinuerlige revisjon av Europarådets konvensjoner og anbefalinger som pågår, blir det nå konsekvent anbefalt partslandene å stille krav om dokumentert kompetanse hos alle som har dyr. Landbruksdepartementet vil ved gjennomgang av dyrevernavloven utrede en hjemmel for å kreve slik kompetanse hos dyreeierne. Flere husdyrorganisasjoner har i sine respektive handlingsplaner for dyrevelferd konkrete planer om å kreve slik opplæring. Det er særlig viktig at alle som har dyr i sin varetakt for kommersielt formål og som frambyr dyr for salg, har omfattende kjennskap til de angjeldende dyrearter og til disse artenes behov, samt hvordan ulike fysiske og sosiale miljøfaktorer, inklusive røkteren, påvirker dyras velferd. Myndighetene ønsker i samarbeid med de enkelte nærings- og bransjeorganisasjoner å utarbeide et utdanningsopplegg som kan gi nødvendige holdninger, kunnskaper og ferdigheter hos de som gjennomfører utdanningen. I tillegg til å formidle ren fagkunnskap skal etikk og dyrevelferd være viktige elementer i opplæringen. Ved gjennomført utdanning skal det utstedes et bevis."

Regelverk for framtida

Vi får stadig bedre kunnskap om dyras naturlige atferd og behov, og man vet også mye om hvordan stress og ytre påvirkninger endrer dyrs oppførsel og væremåte. Samtidig har samfunnet generelt et sterkere fokus på dyrevelferd. Disse forholdene vil en se at det i større grad tas hensyn til ved fremtidig revisjon av regelverk som omhandler dyrevernav og dyrevelferd. Holdforskriftene for de ulike husdyrartene, som er hjemlet i Dyrevernavloven, vil i framtida bli kalt velferdsforskrifter, eksempelvis Forskrift om velferd for småfe.

Til ettertanke:

I hvor stor grad bidrar offentlig regelverk til å sikre dyrevelferden i husdyrholdet?

Hvilke mål bør vi som produsenter sette oss? Er lovverkets krav bra nok, eller bør vi sikte høyere?

Om kurset

Dette heftet er en del av introduksjonskurset som inngår i husdyrorganisasjonenes fellessatsing **Dyrevelferd i husdyrholdet**. Kurset kan gjennomføres på ulike måter, enten som separat kursdel eller integrert i komplette kursopplegg for de enkelte dyreartene. Mer informasjon om kurset **Dyrevelferd i husdyrholdet** finnes på de enkelte husdyrorganisasjoners hjemmesider, samt fellesportalen www.husdyrvelferd.no.





Foto: Norges Pelsdyrslag

Kontaktinformasjon:

Spørsmål i forbindelse med studiering, materiell og lignende:

Bygdefolkets Studieforbund (BSF)

Boks 9388 Grønland, 0135 OSLO

Tlf: 22 05 48 30

www.bsfstudie.no

Faglige spørsmål:

Norsvin

Pb. 504, 2321 Hamar

Tlf. 62 51 01 00

www.norsvin.no

Helsetjenesten for storfe

Pb. 58, 1431 Ås

Tlf. 64 97 37 00 / 62 52 06 00

www.storfehelse.tine.no

Fagsenteret for fjørfe – Helsetjenesten

Pb 218 Økern, 0510 Oslo

Tlf. 22 79 87 70

www.fjorfe.org

Animalia – Helsetjenesten for sau

Pb. 391 Økern, 0513 Oslo

Tlf. 22 09 25 41

www.animalia.no

Helsetjenesten for geit

v/Liv Sølverød

TINE Mastittlaboratoriet i Molde / Helsetjenesten for Geit

TINE BA, Boks 2038, 6402 MOLDE

Tlf. 71 24 35 80

<http://\geithelse.tine.no>

Norges Pelsdyrslag

Pb. 175 Økern, 0509 Oslo

Tlf. 23 25 81 00

www.norpels.no

Mattilsynet

Pb. 383, 2381 Brumunddal

For kontakt med ditt nærmeste lokalkontor -

Tlf. 06040

www.mattilsynet.no

Felles nettside for Dyrevelferd i husdyrholdet:

www.husdyrvelferd.no